

I väntan på slutet

Antingen mera resurser till äldreomsorgen. Eller politiker med mera klarsyn och klarspråk.

Annars måste personalen att göra prioriteringarna. Och då ryker den sociala omsorgen.

Text: Karin Lindgren Strömbäck | Bild: Lena Katarina Johansson
| [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 3 2009](#)

Mats Thorslund, sociolog och professor i socialgerontologi, har personlig kontakt med äldreomsorgen genom sin mor. Hon är 92 år och bor på ett ålderdomshem i Stockholm.

För bara ett par år sedan ställde hon krav på innehållet i omsorgen. Nu sitter hon alltmer och inväntar – ja till och med ser fram emot – slutet.

– Jag brukar säga att jag inget kan göra. Hjärtat tickar på och så länge det gör det måste hon vänta.

Väntan kan kännas lång ibland och så blir det sannolikt för de flesta av oss. Om utvecklingen fortsätter som hittills kommer få att dö knall och fall.

Mats Thorslund har gjort en egen ålderstrappa som är ganska

olik den vi är vana vid att se. Istället för en sakta nedtrappning efter 50 har trappan en mer utdragen form där de flesta är ganska pigga och friska fram till cirka 80 år när man går in i den fjärde åldern och blir allt sämre. Men många lever länge, trots svåra sjukdomar.

– Det är det nya, säger Mats Thorslund. Vi lever längre, är friskare längre upp i åldrarna, men blir sjuka och skröpliga den sista tiden i livet. Och detta tillstånd pågår relativt länge. Vi dör av ålder istället för dramatiska sjukdomar. Organ efter organ i kroppen ger upp och det kan ta lång tid. Det är dessa sista år som ställer ökade krav på vård och omsorg. Och eftersom det utan tvivel blir fler som blir riktigt gamla, samtidigt som antalet i arbetsför ålder inte ökar, blir de relativa kostnaderna större med tiden.

Frågan hur vi ska prioritera och hur det vi gör ska finansieras bryr många huvuden.

Visst kan skatterna höjas, en aning, tror Mats Thorslund, men det behövs mer. Kanske sänkta ambitioner, slopad maxtaxa så att äldre med tillgångar får betala mer, större inslag av frivillig hjälp från anhöriga, grannar och andra, kanske invandring för att klara bemanningen.

Men varför skulle människor komma till Sverige, undrar Mats Thorslund, när alla länder i Europa är i samma situation.

Att göra mer själv tror han kommer att bli nödvändigt och framförallt att planera i god tid för sin ålderdom. Bra men inte enkelt.

Många 40-talister drömmer om att bo tillsammans när de åldras, köpa en tomt och bygga ett hus.

– Risken är att de om några år är ett gäng i samma ålder som inte kan hjälpa varandra som grannar och att boendet inte blir den räddning de hoppats på.

De kan själva anställa någon?

– Anställa en sköterska? Visst, men då blir det en annan välfärdsmodell än dagens där vård och omsorg ska finansieras av det offentliga.

Återigen har människor i medelåldern infört något som passar dem själva och som de tror att de vill ha när de är gamla, men som inte alls är anpassat efter de gamlas behov.

De som får en chans att flytta in på ett äldreboende är ofta dementa eller fysiskt multisjuka. Idag är det ovanligt att någon får komma till ett boende för att de känner sig ensamma eller deprimerade.

Mats Thorslund är säker på sin sak. Han, som i åratal forskat om äldres hälsa och vårdbehov, ser en stor klyfta mellan målen för äldreomsorgen och den verklighet som möter äldre, personal och anhöriga.

– Det är min roll att visa hur det ser ut och att gapet är för stort, säger han. Det kan spå på ett politikerförakt att medborgarna inte känner igen sin verklighet i det politikerna säger.

När det gäller senare års trender med kundval och valfrihet är Mats Thorslund övertygad om att medelålders politikers föreställning om sin egen ålderdom väger tyngre än de reella behoven hos dem som behöver vård och omsorg.

– Byta äldreboende om det inte är bra, rösta med fötterna, är omöjligt för den grupp som boendena vänder sig till. De flesta är multisjuka och/eller dementa. De har inga "fötter", säger Mats Thorslund.

När forskarna frågat de gamla om vad som är viktigast om man vill öka valfriheten inom äldreomsorgen säger de samstämmigt att det är viktigt att få välja vilken hjälp man ska ha, när den ska ges och vilken personal som kommer. Det handlar sällan om vilken entreprenör det är.

Ingen är emot valfrihet, understryker Mats Thorslund. Problemet är att målgruppen för äldreomsorgen inte kan göra ett eget val. De äldre som behöver vård och omsorg kan helt enkelt inte bete sig som rationella kunder.

Mats Thorslund är professor för Aging Research Center, ARC, som Karolinska institutet och Stockholms universitet driver tillsammans, samt forskningsledare på Äldrecentrum, en

regional forskningsinstitution.

Inom parentes håller han och kollegerna på Äldrecentrum just nu på med ett bemanningsprojekt i Stockholms stad. De har fått i uppdrag att ta fram den optimala bemanningen utifrån de kvalitetsmål som finns formulerade.

– Även om vi inte är färdiga så är det klart att om man skulle ta dessa mål på allvar kommer kostnaderna att öka, säger Mats Thorslund, vilket förstås inte är ett populärt budskap i dessa kristider.

Det är också det huvudsakliga budskapet han har om äldreomsorgen och det stör honom att gapet mellan vad som utlovas i politiska tal, i lagstiftning och mål (både nationellt och lokalt) och det som personal, gamla och anhöriga möter i praktiken är så stort.

– Ändå kan man höra politiker säga att målen är uppfyllda. Eller att man kan nå målen utan mer resurser. Eller att det handlar om personalens inställning, något man enkelt kan klara med utbildning.

Vilka uppfyllda mål är det Mats Thorslund talar om? Ja, det handlar exempelvis om de äldres "rätt att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och att ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra", som det formuleras i Socialtjänstlagens 4:e kapitel, 4:e paragrafen. Sammanfattningsvis: De äldres rätt till värdighet, självbestämmande och trygghet.

Mats Thorslund uppmaning till politikerna är ganska enkel: Antingen måste det till mer resurser så att målen kan uppnås eller också ska politikerna prioritera och säga klart och tydligt vad pengarna räcker till. "Det är det här ni får som gamla, är ni inte nöjda får ni engagera er politiskt."

När pengarna inte räcker pågår en prioritering ändå, i det tysta. Det läggs i knäet på personalen – på de som arbetar i vården och de som fattar biståndsbeslut.

Mats Thorslund konstaterar hur sjukvårdsinsatser prioriteras på den sociala omvårdnadens bekostnad.

– Att komma ut regelbundet är en viktig del av den sociala omvårdnaden, till exempel. Att bortprioritera det kan kanske vara okej, men det måste ske öppet.

Samtidigt pågår en allt större överföring av ansvar till anhöriga och grannar. Kommunerna undersöker ofta om det finns barn eller andra i närheten som kan hjälpa till i första hand. Trots att det saknas lagstöd för denna "anhörigprövning".

Mats Thorslund har många exempel på gapet mellan ord och handling och tycker att ansvaret ligger hos politikerna att bekänna färg. På så sätt vet medborgarna vad de kan förvänta sig och vad de ska förhålla sig till. De kan välja de företrädare de önskar.

Den forskning Mats Thorslund sysslat med har rört äldre och deras hälsoutveckling, det handlar om klass och kön, om hur kvinnor och män närmar sig varandra i hälsa medan skillnaderna mellan klasserna består. Låg utbildning, låg arbetarklass, ger sämre hälsa och överlevnad.

När vi träffades för en intervju för ett drygt år sedan rörde sig vårt samtal också kring boendet, och, inte minst, när vi som individer ska börja planera detta boende.

Det är bra att förbereda sig, bo nära ett eller flera barn, ha goda grannkontakter, lämna villan i två plan i god tid och inte flytta ut på en bergknalle utanför Norrtälje slog professor Mats Thorslund fast.

Vara praktisk, tänka förnuftigt, helt enkelt. När man ska börja planera vill han alltså inte ge några synpunkter om.

– Det är individuellt, men man ska nog göra det medan man är frisk.

Själv lever han inte riktigt som han lär – och vem gör det. Han är 64 år och har just tillsammans med grannarna skaffat lamm till gården på Gotland och ser framför sig hur han ska sälja kött och fårskinn efter pensionen.

– Jag kan tänka mig att jag får ett antal år på gården och det räcker, säger han. Grannarna ställer upp för varandra så det finns ett starkt socialt nätverk.

Tankarna om boendet är en viktig del i Mats Thorslunds kamp för en äldrevård mer i fas med målen. De framförde han också i den statliga äldreboendedelegationen. Han föreslog bland annat trygghetsboenden med gemensamma måltider på fasta tider. Det är bra för att få ordning på dagen när man är gammal. En fast struktur, komma upp på morgonen och ha fasta måltider.

Men resten av utredningen invände att man inte kan tvinga någon att äta i en gemensam matsal. De kanske vill gå ut och äta på restaurang.

– Men det är ju vad de vill ha, som ännu inte är äldreomsorgens kunder, suckar Thors-lund. Den där valfriheten, igen!

– För andra än för de äldre.

karin.stromback[at]hotmail.com

Karin Lindgren Strömbäck

Läs mera:

Åldrandet och äldreomsorgen, antologi, red. och förf. Mats Thorslund och Sven-Erik Wånell, Studentlitteratur 2006.

Dirigent saknas i vård och omsorg för äldre, Ulla Gurner och Mats Thorslund, Natur & Kultur 2003.

Äldres behov – en kunskapsöversikt och diskussion om framtiden, Mats Thorslund och Kristina Larsson, Stockholms läns äldrecentrum, 2002.